

THE LINGUISTIC IMAGE OF WIFE IN THE HUNGARIAN AND ROMANIAN LANGUAGES THE LINGUISTIC IMAGE OF WIFE IN THE HUNGARIAN AND ROMANIAN LANGUAGES

Sára Magyari, "Partium" Christian University of Oradea

Abstract: Presenting the linguistic image of the world requires an interdisciplinary analysis especially if the aim is to explore the image created about the other. Analyzing the keywords we reconstruct the conceptions created by the two speaking communities in their languages, in order to understand their interpretation of reality.

We analyze if by evaluating the collocations and expressions, is possible to identify common basic principles reflecting the connections between the language and thought. Based on linguistic relativity we use methods recommended by Bańczerowski Janusz (2008; 2009), Anna Wierzbicka (1996; 1997), for searching connections between language and culture, language and thought. By adapting the recommended evaluation methods we created an evaluation model, able to reconstruct the Hungarian and Romanian linguistic image of wife.

Keywords: interdisciplinary analysis, language, culture, linguistic image of the word; wife.

Prezentarea imaginii lingvistice a lumii necesită o analiză interdisciplinară, mai ales dacă scopul este să ne propunem să explorăm imaginea formată despre *celălalt* – bazându-ne pe observații și interpretări de natură lingvistică sau chiar antropologică.

Analizând relația dintre limbă, gândire și mentalitate, am intenționat să prezentăm imaginea lingvistică a unor concepte de bază, comparând apariția lor în limba maghiară și limba română. Prin analiza unor cuvinte-cheie, am reconstruit imaginea lingvistică a lumii, a realității, prin intermediul unor concepte culturale asupra *soției*.

Pornind de la teoria relativismului lingvistic, am regândit studiile lui Janusz Bańczerowski (2008; 2009), Anna Wierzbicka (1996; 1997) etc. referitoare la cercetările care aveau la bază studierea relației dintre limbă și cultură. Această lucrare își propune analiza semantică, morfologică și antropologică a cuvântului-cheie menționat mai sus, prin compararea imaginilor culturale care se reflectă în cele două limbi.

Analizând relația dintre limbă, gândire și mentalitate, dintr-o perspectivă multidisciplinară, am intenționat să prezentăm imaginea lingvistică a unui concept cu caracter general, comparând apariția și dezvoltarea lui în limba maghiară și în limba română. Cu ajutorul cuvintelor-cheie și prin descrierea minuțioasă a viziunilor culturale asupra *soției*, am reconstruit imaginea lingvistică a lumii, a realității, așa cum reiese din spiritualitatea celor două culturi. Ipoteza lui Whorf – adică perceperea diferită a realității, a lumii prin prisma limbii – a fost criticată de mulți, dar existența micilor nuanțe ale segmentării și categorizării mediului înconjurător nu se poate nega și se reflectă în modalitățile de exprimare diferită dintr-o limbă în alta. De exemplu, cercetările psiho-lingvistice ale lui Csaba Pléh (1999) au demonstrat că cele

mai mari deosebiri există la sistemul pragmatic al limbii, cel care se conturează în diferite situații de comunicare, mai ales la formulele de politețe.

Dacă se cercetează o comunitate prin prisma limbii, ajungem la *teoria metalingvismului natural semantic* (natural semantic metalanguage theory) a cărei principală tehnică de cercetare este *scenariul cultural* (cultural script, Wierzbicka 1997). Cu ajutorul acestui instrument pot fi explorate diferite comunități culturale, pornind de la interpretarea unor cuvinte-cheie ce se regăsesc în ambele colectivități, au un caracter universal, reflectă modul de gândire și felul particular în care o cultură percepe și oglindește realitatea. Scenariile culturale pot fi indicatoare ce arată gradul de esențializare a cunoștințelor despre lume a grupurilor. Pentru acuratețea rezultatelor, am stabilit anumite criterii de bază care ne ajută să decidem dacă într-o anumită cultură, unui termen i se poate atribui sau nu, calitatea de cuvânt-cheie. Modelul identificării se face după următorul tipar: (a) se verifică dacă cuvântul ales face parte din vocabularul activ al comunității respective, (b) se cercetează densitatea apariției lexeului în anumite arii semantice, de exemplu cât de des apare cuvântul respectiv în domeniul sentimentelor. (c) Se demonstrează că lexeul analizat face parte integrantă din expresii frazeologice, că apare des în proverbe, în creații populare, precum și în titlul unor opere literare etc.

Această tehnică de cercetare facilitează abordarea cuvintelor-cheie nu ca entități izolate ce apar în dicționare, ci ca instrumente fundamentale și interdisciplinare în cunoașterea mentalității și gândirii omului simplu.

Noțiunea imaginii lingvistice. Relația dintre limbă și mod de gândire, limbă și imaginea lumii implică nu numai teoria relativismului lingvistic, ci este exprimată și de sintagma „*imagine lingvistică a lumii*”. Acesta este un concept al lingvisticii cognitive, dar de fapt are aceeași vârstă cu termenul „relativism lingvistic”, deoarece Herder precum și Humboldt amintesc în lucrărilor lor de problematica concepției lingvistice a lumii (*sprachliche Weltanschauung*). Astăzi, acest domeniu este cercetat cu precădere de lingviști polonezi, cum ar fi Janusz Bańcerowski (2008, 2009).

Ce înseamnă de fapt „*imagine lingvistică?*” Făcând referire la teoria metaforei conceptuale a lui Lakoff și Johnson, Imre Pacsai (2010) consideră că termenul se referă la unități lingvistice care au la bază imagini metaforice. Numim imagine lingvistică a lumii „posibilitatea de exprimare a realității prin intermediul limbii, care transpare în lexic, în frazeologie și metafore, elemente păstrătoare ale atestării etapelor anterioare ale civilizației” (Porawska 2006). În interpretarea noastră, acest termen ne trimite la reflexia lingvistică a trecutului comun care este fundamentată pe experiență, deoarece încorporează baza de date a memoriei colective ce înregistrează experiența trecutului, având totodată și un rol modelator asupra prezentului activ (Magyari 2012).

Materialul de lucru constă în două corpusuri paralele: unul în limba maghiară și unul în limba română, iar ca surse, dicționare explicative, culegeri de proverbe și expresii, chestionare etc. (v. *Surse*). S-a constituit o bază de date în limba maghiară și una în limba română, formată din cuvinte derivate, expresii, locuțiuni, proverbe, texte scurte de creație populară, opere de literatură cultă etc. Aplicând diferite metode (metoda abordării corpusului lingvistic, metoda comparativă, modelul semantic dinamic), am fundamentat interpretarea semantică a corpusurilor. Metodele se completează reciproc, se întâlnesc, se întretaie sau se suprapun.

Demersul nostru a pornit de la cuvântul-cheie *soție*. Frecvența cu care este folosit atât în limba română cât și în cea maghiară este relevată de faptul că în dicționare găsim mai multe expresii, proverbe, cuvinte compuse, colocații construite cu ajutorul lui.

Modelul de reconstruire a imaginii lingvistice a lumii. Notele particulare ale noțiunii *feleség* (= soție) sunt accentuate într-o singură bază semantică: tovarăș în căsătorie. Această relație conjugală din perspectiva dreptului dar și a religiei se poate constitui doar între un bărbat și o femeie.

În corpusul de limba maghiară *feleség* este femeia care gătește bine, are grijă de cămin, crește copiii, nu este vorbăreață, este gospodară, e frumoasă, dar poate fi și infidelă precum și ambițioasă, leneșă dar și ascultătoare, deșteaptă, iubitoare, mamă, prietenă.

Este un lexem care apare des în expresiile: soție bună (*jó feleség*), soție ideală (*ideális feleség*), soție milionară (*milliomos feleség*), dar poate fi și tristă, perfecționistă, geloasă, rea, curată, fidelă, atrăgătoare, drăguță, prima etc.

Apare și în diferite proverbe: *Nincs nagyobb három csapás, mint a csepegős ház, rossz szomszéd, rossz feleség* (= trei lucruri sunt rele: picătura-n casă, vecin rău, soție rea), *Gazdag feleség, felette nagy inség* (= soție bogată, sărăcie mare), *Okos feleség nagy Isten ajándéka* (= soția deșteaptă este darul lui Dumnezeu), *Paripa, fegyver, feleség nem közös jószág* (= calul, arma, soția nu sunt bunuri comune), *A jó házasság feltétele, hogy a férj süket legyen, a feleség pedig vak* (= condiția unei căsnicii fericite este ca bărbatul să fie surd, iar nevasta oarbă).

În corpusul de limba maghiară, se prezintă *domeniul familiei* cu *profilul muncitorului*, unde soția are următoarele atribuții: are grijă de casă, crește copiii și are grijă de soțul ei. În acest context se conturează imaginea tradiționalistă unde rolul femeii este definită prin sarcini legate de casă, copii și bărbat (*szorgalmas feleség* = soție harnică; *látszik, hogy nincs feleség a háznál* = se vede că nu e femeie în casă).

Acest profil al muncitorului are și un aspect negativ în sintagmele care descriu imaginea soției groaznice: *lusta* (= soție leneșă), *nemtörődöm a feleség* (= soție nepăsătoare). Această persoană negativă apare și în mai multe basme populare.

În *domeniul familiei* apare și *profilul persoanei subordonate*, imaginea femeii ascultătoare, docile – mai ales în context religios, dar și în basmul popular femeia trebuie să se supună voinței soțului (*a férj feje a feleségének* = soțul este capul soției, *félje a férjét* = să se teamă de bărbat). În context popular des întâlnim texte unde soțul nu o strigă pe nume în dialoguri, ci o numește *feleség* (= soție, femeie, muiere). Este un procedeu tipic în basmul popular ca personajul principal să nu aibă prenume; dar în cultura tradiționalistă această anonimitate poate semnala și schimbarea identității: în familia nouă rolul femeii este să se comporte ca o soție.

Cuvântul *feleség* este un concept cu o bază cognitivă ce se poate localiza și în *domeniul valorii*, unde apare *profilul înțelepciunii*. Aici găsim expresii prin care se conturează mintea ageră a femeii, inteligența ei cu care își sprijină bărbatul: *okos feleség* (= soție deșteaptă); *Okos feleség nagy Isten ajándéka* (= Nevasta deșteaptă este cadoul de la Dumnezeu); *Mátyás király okos felesége* (= nevasta deșteaptă a regelui Mátyás – basm popular).

În acest domeniu apare și *profilul comorii* de care este legat și comoara spirituală (bunătațea, tovarășia, sprijinul), precum și identificarea soției cu valori substanțiale cum ar fi: *milliomos feleség* (= nevastă milionară), *Gazdag feleség, felette nagy inség* (= soție bogată,

sărăcie mare), *Paripa, fegyver, feleség nem közös jószág* (= Calul, arma, soția nu sunt bunuri comune).

În primul proverb construcția *soție bogată* are conotații negative – în primul rând pentru că se referă la lenevitate, adică la modul cum nevasta nu-și face treburile casei; în al doilea rând la comportamentul față de bărbat: femeia îngâmfată, care nu-și numește bărbatul „domnul meu”, care nu-și acceptă rolul social. Acest aspect îl găsim și în baladele populare cu titlul *A gazdag feleség/A gögös feleség* (= Soția bogată/Soția îngâmfată).

În al doilea proverb apare imaginea soției ca o substanță valoroasă, care nu poate fi posedată de oricine, nu se poate împrumuta, adică trebuie să avem grijă de ea, trebuie respectată, dar este totuși interesant că lexemul se plasează doar pe locul trei. Acest lucru poate dovedi că în cultura tradiționalistă maghiară de rolul bărbatului se leagă în principiu calul și lupta, doar apoi femeia.

Imaginea lingvistică a soției în maghiară este compusă în același timp de conotații pozitive dar și negative. În creațiile populare de această noțiune se leagă sensuri binare, așa devine nevasta leneșă, îngâmfată sau foarte deșteaptă și de treabă.

În limbajul contemporan soția este definită ca un tovarăș și nu este accentuată rolul inferior, ci mai degrabă sarcinile îndeplinite împreună cu bărbatul ales, unde cei doi se completează reciproc și se ajută.

Notele particulare ale lexemului *soție* sunt definite prin două ipostaze: imaginea femeii căsătorite și tovarășul, prietenul. În corpusul de limba română este definită ca fiind: îngrijitoare, iubitoare, femeie la locul ei, care are grijă de copii, unește familia, este răbdătoare, deșteaptă, bună, înțelegătoare, frumoasă, drăguță.

În contextul religios (ortodox) așteptările față de soție sunt următoarele: *să fie o femeie cinstită, o nevastă bună, să se teamă de bărbat și să-i arate respect, să fie supusă bărbatului ei, să aibă un duh blând și liniștit, să fie ascultătoare și să facă binele fără teamă, să-și iubească bărbatul și copiii, să fie cumpătate, să vadă de treburile casei.*

În creațiile populare se spune că: *Trei lucruri sunt rele: picătura-n casă, muierea rea și durerea de măsea; Nevasta cu minte bună e bărbatului cunună; Muierea bună îi aur și argint, iar cea rea s-o dai; Pușca, calul și femeia nu se împrumută; Soțiile sunt de două feluri: plictisitoare și ale altora; Dacă soția ta este prea frumoasă, vei avea în ea pe stăpânul tău; Să-ți iei nevastă de casă, nici urâtă, nici frumoasă; Să-ți iei nevastă de potrivea ta; Cu ochi de bătrân să-ți iei nevastă, cu ochi de tânăr să-ți iei cal.*

Pe baza exemplurilor de mai sus noțiunea *soție* se poate plasa în *domeniul familiei*, unde apare *profilul muncitorului*, iar sintagmele de mai jos arată sarcinile și rolul femeii în casă: *nevasta să vadă de treburile casei, să aibă grijă de soțul ei și de copiii; să fie harnică, gospodină, curată; Să-ți iei nevastă de casă, nici urâtă, nici frumoasă.*

Această imagine este susținută și de contextul biblic dar și în anumite chestionare găsim referiri la idealul soției în limba română, mai ales atunci când cel care a completat chestionarul era bărbat.

În contextul religios în domeniul familiei apare și imaginea soției ca o ființă subordonată și ascultătoare. În expresiile: *să se teamă de bărbat și să-i arate respect, să fie supusă bărbatului ei, să fie ascultătoare și să facă binele, să-și iubească bărbatul și copiii* găsim o imagine în care se reflectă tradiția creștină, unde așteptau de la o femeie să fie supusă bărbatului, să accepte rolul de conducere al bărbatului și condiția proprie.

În corpusul lingvistic român sunt mai multe referiri la *domeniul valorii* prin care se conturează profilul estetic al lexemului dat. În limbajul contemporan se face referire la soție ca o ființă frumoasă, îngrijită, dar proverbele arată exact opusul: *Dacă soția ta este prea frumoasă, vei avea în ea pe stăpânul tău; Să-ți iei nevastă de casă, nici urâtă, nici frumoasă; Să-ți iei nevastă de potriva ta; Nevasta cu mintea bună e bărbatului cunună; Cu ochi de bătrân să-ți iei nevastă, cu ochi de tânăr să-ți iei cal.*

Femeia prea frumoasă poate fi periculoasă pentru bărbatul ei, deoarece ea poate deveni domnitorul casei, dacă bărbatul îi admiră frumusețea, și dacă el o privește cu respect. Al doilea proverb ne arată că trebuie să alegem drumul din mijloc: să nu fie nevasta nici prea urâtă, dar nici prea frumoasă, mai degrabă să fie casnică, sârguincioasă; bărbatul să-și aleagă o femeie care îi potrivește – ceea ce are mai multe conotații, deoarece se poate referi la starea materială a femeii, la capacitățile intelectuale, dar și la esteticul ei. În creațiile populare se spune că dacă diferențele dintre un bărbat și o femeie sunt prea mari nu aduc un deznodământ fericit căsniciei lor.

În timpul cercetării nu am găsit creații literare, populare, unde în mod direct să se fi făcut referire la imaginea soției ideale specifice culturii românești. Dar personajul *Ileana-Cosânzeana* este partenerul tipic al lui *Făt-Frumos*, care se remarcă prin frumusețea ei, dar și prin inteligența deosebită prin care va deveni partenerul potrivit personajului masculin.

În *domeniul valorii* apare și profilul înțelepciunii. Soția este deșteaptă, amabilă, înțelegătoare, răbdătoare, adică are un comportament prin care face ca cei din jurul ei să se simtă bine, să aibă parte de toate cele bune. Această ipostază o găsim și în proverbul românesc *Nevasta cu minte bună e bărbatului cunună*. Inteligența femeii aduce noroc în primul rând bărbatului.

În acest domeniu cognitiv apare aspectul soției conceput ca o substanță. *Soția* este depozitată ca o materie, care dacă e de calitate bună se poate identifica cu aurul, argintul, dar nu se poate poseda împreună cu alții, nu este un bun comun, și nu se poate nici împrumuta (*Muirea bună îi aur și argint, iar cea rea s-o dai dracului. Pușca, calul și femeia nu se împrumută*).

Dacă este identificată cu o substanță fără calitate, atunci trebuie scăpat de ea, și dat dracului (este așa de rea încât este identificată ca partenerul, perechea dracului) precum arată și primul proverb. Omul român spune că există trei lucruri rele în viață: casa inundată, nevasta rea și durerea de dinți (*Trei lucruri sunt rele: picătura-n casă, muiera rea și durerea de măsea*).

Sensul dual al noțiunii apare și în următorul proverb: *Soțiile sunt de două feluri: plictisitoare și ale altora*. Imaginea femeii plictisitoare se referă la profilul estetic, dar și la cel al înțelepciunii, deoarece se poate analiza din mai multe puncte de vedere. Soția altora are conotații pozitive în această propoziție, făcând asociere la următoarele atribuții: este mai frumoasă, mai deșteaptă, mai dorită, mai drăguță, care gătește mai bine, e mai curată etc.

Pe baza datelor din corpusul român lexemul soție se localizează în *domeniul familiei* și al *valorii*. Analiza semantică a dovedit, că în cultura română nu este accentuat rolul de tovarăș al femeii, ci mai degrabă aspectul estetic și cel de muncitor.

Concluzii. În urma analizei comparative am ajuns la concluzia că cele două corpusuri au mai multe elemente în comun decât deosebiri. Diferența se constituie în profile, în aspecte: în *domeniul valorii* pe baza corpusului maghiar imaginea lingvistică a soției este des legată de imaginea înțelepciunii și a comorii. Legat de profilul comorii apare în repetate rânduri aspectul femeii bogate, ceea ce are urmări negative asupra bărbatului și al căsniciei (*Gazdag feleség, felette nagy ínség* = Nevasta bogată, sărăcie mare). O totală altă percepție a cuvântului *soție* se

manifestă în corpusul român: în domeniul valorii nu apare profilul comorii, ci este mult mai accentuat caracterul estetic, dar aici femeia mult prea frumoasă va deveni periculoasă asupra bărbatului și a căsniciei (*Dacă soția ta este prea frumoasă, vei avea în ea pe stăpânul tău, Să-ți iei nevastă de casă, nici urâtă, nici frumoasă*).

În urma analizei s-a dovedit că în ambele culturi se regăsește imaginea tradiționalistă și cea cotidiană a soției, unde tradiționalismul se reflectă prin creațiile populare și în contextul religios (*a férj feje a feleségének* = bărbatul este capul soției), dar în textele de pe internet sau prin chestionare apar expresii unde soția este concepută ca o persoană egală bărbatului, care îl sprijină pe celălalt (*a feleség támasz, segítség* = soția este ajutor, sprijin), dar la nevoie și ea primește sprijin și recunoaștere de la soțul ei.

SURSE

BAKOS Ferenc, BORZA, Lucia (coord.) 2002a. *Magyar–román kisszótár*, Ed. Akadémiai, Budapesta.

BAKOS Ferenc, DOROGMAN György (coord.) 2002b. *Román–magyar kisszótár*, Ed. Akadémiai, Budapesta.

BREBAN, Vasile (coord.) 1986. *Dicționar al limbii române contemporane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.

BREBAN, Vasile (coord.) 1997. *Mic dicționar al limbii române*, Ed. Enciclopedică, București.

BUCĂ, M., EVSEEV, I., KIRÁLY F., CRAȘOVEANU, D., VASILUȚĂ, L. (coord.) 1978. *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române*, Ed. științifică și enciclopedică, București.

CIOBANU, Elena, POPESCU-MARIN, Magdalena, PĂUN, Maria, ȘTEFĂNESCU-GOANGĂ, Zizi (coord.) 1997. *Dicționar explicativ și enciclopedic al limbii române*, Ed. „Floarea darurilor”, București.

COMȘULEA, Elena, ȘERBAN, Valentina, TEIUȘ, Sabina (coord.) 2008. *Dicționar explicativ al limbii române de azi*, Litera Internațional, București.

DOBRESCU, Alexandru (coord.) 1997. *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, Ed. Litera, Chișinău.

EÖRY Vilma (coord.) 2007. *Értelmező szótár*, Ed. Tinta, Budapesta.

JUHÁSZ József, SZŐKE István, Ó. NAGY Gábor, KOVALOVSKY Miklós (coord.) 1972/2002. *Magyar értelmező kéziszótár*, Ed. Akadémiai, Budapesta.

KELEMEN Béla (coord.) 1961. *Magyar–román szótár*, Ed. Științifică, București.

MURVAI Olga 2001a. *Román–magyar kifejezések kéziszótára*, Ed. Sprinter Publisher, Kaposvár.

MURVAI Olga 2001b. *Magyar–román kifejezések kéziszótára*, Sprinter Publisher, Kaposvár.

VÖÖ István 1984. *Dicționar de proverbe maghiar–român*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.

BIBLIOGRAFIE

- BAŃCZEROWSKI Janusz 2008. *A világ nyelvi képe*, Ed. Tinta, Budapesta.
- BAŃCZEROWSKI Janusz 2009. A világ nyelvi képének fogalma mint a kutatás tárgya, In: *Bárdosi Vilmos (szerk.): Quo vadis philologia temporum nostrorum?*, Ed. Tinta, Budapesta, pp.43–52.
- CAROLL, John B. 1964. *Language, Thought, and Reality. Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, M.I.T. Press, Cambridge.
- CLIM, Marius-Radu 2006. Dialog cu specialistul în romanistică Joanna Porawska de la Universitatea Jagiellona, Polonia, In: *Convorbiri literare*, CXL/9., Ed. Uniunea Scriitorilor din România, Iași, pp.7–10.
- MAGYARI Sára 2012. A munka-pénz nyelvi képe a magyar és román nyelvben. In: *Balázs Géza–Veszelszki Ágnes (szerk.): Nyelv és kultúra. Kulturális nyelvészet*. Magyar Szemiotikai Társaság, Bp., pp. 39–45.
- PACSAI Imre 2010. A tükörfordítás szerepe a világ nyelvi képének formálódásában. In: *Bárdosi Vilmos (coord.): Világkép a nyelvben és a nyelvhasználatban*, Ed. Tinta, Budapesta, pp.197–207.
- PLÉH Csaba 1999. Hozzájárulhatnak-e az empirikus pszichológiai kutatások a nyelv-gondolkodás viszony filozófiai problémájának megoldásához? In: *Neumer Katalin (coord.): Nyelv, gondolkodás, relativizmus. Filozófiai vizsgálódás*, Ed. Osiris, Budapesta, pp.35–166.
- SAPIR, Edward 1942/1971. *Az ember és a nyelv*, Ed. Gondolat, Budapesta.
- WIERZBICKA, Anna 1996. *Semantics Primes and Universals*, Oxford University Press, Oxford - New York.
- WIERZBICKA, Anna 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words*, Oxford University Press, Oxford - New York.